

**การติดตามประเมินผลการดำเนินงานตามโครงการแผนชุมชนพึ่งตนเอง
ตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของกรุงเทพมหานคร
กรณีศึกษาชุมชนแออัดบุญเหลือ 2 เขตบางซื่อ
PROJECT EVALUATION ON THE IMPLEMENTATION
OF SELF-RELIANCE COMMUNITY PLAN IN BANGKOK
METROPOLIS WITH SPECIAL REFERENCE TO SUFFICIENCY
ECONOMY PHILOSOPHY: A CASE STUDY OF THE SLUM AREAS
IN BOONLUE COMMUNITY 2, BANG-SUE DISTRICT**

ศิริวรรณ วิบูลย์มา

Siriwan Wibunma

วิทยาลัยโพธิวิชชาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

Bodhivijjalaya College, Srinakharinwirot University, Thailand.

Corresponding author, E-mail: swibulma@hotmail.com

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์ของการประเมินโครงการนี้มี 3 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาผลการดำเนินงานตามวัตถุประสงค์ของโครงการในมิติของบริบททั่วไป ปัจจัยนำเข้า กระบวนการดำเนินงาน ผลผลิต ผลลัพธ์ และผลกระทบโดยภาพรวมของโครงการ 2) เพื่อศึกษากระบวนการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนไปสู่การพึ่งตนเองที่เหมาะสมในบริบทชุมชนแออัดบุญเหลือ 2 เขตบางซื่อ กรุงเทพมหานคร และ 3) เพื่อศึกษาปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะต่อแนวทางในการดำเนินงานโครงการ

ผลการประเมินโครงการพบว่า ปัจจัยด้านบริบททั่วไปและด้านกระบวนการดำเนินงานส่งผลต่อการจัดทำแผนชุมชนพึ่งตนเองในภาพรวมระดับปานกลาง ส่วนปัจจัยนำเข้าที่ก่อให้เกิดความสำเร็จในการจัดทำแผนชุมชนพึ่งตนเองคือ ผู้นำและคณะกรรมการชุมชน คณะทำงานจัดทำแผนชุมชนพึ่งตนเองมีผลในระดับมาก ในด้านผลผลิตและผลลัพธ์พบว่าโครงการได้ช่วยพัฒนาและส่งผลให้ชุมชนนำปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันทำให้มีการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้น นอกจากนี้กระบวนการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนในบริบทชุมชนแออัดบุญเหลือ 2 เขตบางซื่อ กรุงเทพมหานคร พบว่าปัจจัยด้านบริบททั่วไปของการมีสภาพเป็นชุมชนแออัดที่โหยหาความปลอดภัยของชีวิตและทรัพย์สิน เนื่องด้วยการมีสภาพแวดล้อมที่คับแคบบ้านเรือนติดกันมีฐานะทางเศรษฐกิจต่ำ เป็นแรงผลักดันให้กระบวนการดำเนินงานตามโครงการเป็นไปได้อย่างดีทั้งปัจจัยนำเข้า กระบวนการดำเนินงาน ผลผลิต และผลลัพธ์ ส่วนผลกระทบพบว่าการเปิดเวทีให้ตัวแทนชุมชนแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับคณะ ทำงานจัดทำแผนชุมชนในบริบทชุมชนอื่นๆ ที่แตกต่างกันส่งผลให้เกิดความเข้าใจนำไปสู่การแก้ไขปรับปรุงแผนให้มีความชัดเจนถูกต้องมากยิ่งขึ้น ส่วนปัญหา

และอุปสรรคคือ ความเร่งด่วนของโครงการทำให้มีเวลาการเตรียม การจำกัด การประชุมทุกทศวรรษปี พ.ศ. 2554 ทำให้การดำเนินโครงการล่าช้าไม่ต่อเนื่อง ร้อยละ 50 ของโครงการยังไม่ได้ดำเนินการเสนอให้คณะกรรมการพิจารณา รวมทั้งการไม่เข้าใจในระบบการจัดซื้อจัดจ้างวัสดุราคากลาง

คำสำคัญ: การประเมินผล โครงการแผนชุมชนพึ่งตนเองตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ชุมชนแออัด

Abstract

The purposes of this project were 1) to evaluate the project with regards to the dimensions of context, input, process, product, outcome, and the overall impact of the project; 2) to study the community development process to self-reliance in Bangkok slum areas; and 3) to study problems and difficulties and to seek for suggestion on the community development plan.

The findings reveals that the overall factors of contextual dimension and implementation process influenced the development of self-reliance community plan were found in the average. For the input process, the main factors influenced success of the plan at a high level were leaders, community committee, and operational staff. The product and outcomes were proved that they able to improve qualities of the communities and derive the sufficiency economy philosophy to their daily life.

The movement process of community development was found satisfactory in nearly all aspects since people in the slum areas of Boonlue Community 2 in Bang-sue district, Bangkok themselves are also longing for the comfort in basic needs, security in life and property, and better economic status. However, the impact of this plan indicated that the forum or meeting should be arranged to allow people to learn and to exchange ideas among the planning committee of other different communities. The problems and difficulties of time force on the urgency of the programs, the 2554 B.E. flooding, and the lack of understanding in employing-purchasing system, and 50 percent of the programs developed had been delayed for the approval of the community committee.

Keywords: evaluation, self-reliance project with special reference to self-sufficiency economy, slum areas

บทนำ

โครงการแผนชุมชนพึ่งตนเองตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นโครงการที่เกิดขึ้นจากมติคณะผู้บริหารกรุงเทพมหานคร ครั้งที่ 40/2548 เมื่อวันที่ 11 ตุลาคม พ.ศ. 2548 ซึ่งอนุมัติให้สำนักพัฒนาสังคมดำเนินการจัดทำแผนชุมชน

พึ่งตนเองตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงให้เป็นไปตามยุทธศาสตร์หลักเรื่องธรรมาภิบาล และเน้นหลักการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยมีการดำเนินการมาแล้ว 3 ระยะคือ ระยะที่ 1 ปี พ.ศ. 2548-2549 จำนวน 210 ชุมชน ระยะที่ 2 ปี พ.ศ. 2550 จำนวน 500 ชุมชน ระยะที่ 3 ปี พ.ศ. 2551

จำนวน 497 ชุมชน และปัจจุบันอยู่ระหว่างการดำเนินการโครงการแผนชุมชนพึ่งตนเองฯ ในระยะที่ 4 ปี พ.ศ. 2554 จำนวน 203 ชุมชน

กรุงเทพมหานครได้กำหนดแนวทางการพัฒนาไว้ 5 ด้านคือ ด้านกายภาพและสิ่งแวดล้อม ด้านเศรษฐกิจ ด้านสังคม ด้านอนามัย และด้านจิตใจ โดยมีนโยบายใช้แผนชุมชนพึ่งตนเองตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง เป็นเครื่องมือขับเคลื่อนที่สำคัญในการพัฒนาและแก้ไขปัญหาชุมชนอย่างมีทิศทาง มีกรอบแนวคิดการใช้กระบวนการจัดทำแผนชุมชนพึ่งตนเองตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงให้เป็นเครื่องมือในการส่งเสริมการเรียนรู้และการมีส่วนร่วมของประชาชน เพื่อให้ชุมชนมีการแก้ปัญหาชุมชนอย่างเป็นระบบ และสนับสนุนให้ภาคีทุกภาคส่วนเข้ามาหนุนเสริม หัวใจสำคัญของโครงการคือการแก้ปัญหาชุมชนโดยยึดหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงที่สอดคล้องกับสภาพพื้นที่ภูมิสังคมตามความต้องการของประชาชนในชุมชน โดยเน้นการพึ่งตนเองเป็นสำคัญ ทั้งนี้เพื่อเป็นการส่งเสริมคุณภาพชีวิตและพัฒนาชุมชนให้มีความเข้มแข็ง

ดังนั้นเพื่อให้การดำเนินโครงการนี้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ จึงจำเป็นต้องมีระบบการติดตามประเมินผล เพื่อจะได้ทราบถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จและอุปสรรคของการดำเนินงาน ตลอดจนจะได้รับการทราบถึงข้อเสนอแนะและแนวทางในการดำเนินงานจากฝ่ายต่างๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับโครงการ จึงได้กำหนดให้มีการประเมินผลโครงการโดยสำนักพัฒนาสังคม กรุงเทพมหานครร่วมกับวิทยาลัยโพธิวิชชาลัย มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ร่วมกันประเมินผลโครงการแบบมีส่วนร่วม อันจะนำไปสู่การขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนไปสู่การพึ่งตนเองที่เหมาะสมกับบริบทชุมชนในกรุงเทพมหานคร จากกรณีศึกษาชุมชนแออัดต่อไป

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาผลการดำเนินงานตามวัตถุประสงค์ของโครงการในมิติของบริบททั่วไป ปัจจัยนำเข้า กระบวนการดำเนินงาน ผลผลิต ผลลัพธ์ และผลกระทบ โดยภาพรวมของโครงการแผนชุมชนพึ่งตนเองตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ระยะที่ 4 (พ.ศ. 2554) ของกรุงเทพมหานคร
2. เพื่อศึกษากระบวนการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนไปสู่การพึ่งตนเองที่เหมาะสมในบริบทชุมชนแออัดบุญเหลือ 2 เขตบางซื่อ กรุงเทพมหานคร
3. เพื่อศึกษาปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะต่อแนวทางในการดำเนินงานโครงการแผนชุมชนพึ่งตนเองตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของกรุงเทพมหานคร

นิยามศัพท์เฉพาะ

โครงการแผนชุมชนพึ่งตนเองตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง โครงการที่สำนักพัฒนาสังคมกรุงเทพมหานคร ใช้แผนชุมชนพึ่งตนเองมาเป็นเครื่องมือการวางแผนชุมชน โดยเน้นหลักการมีส่วนร่วมของประชาชน และน้อมนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมาเป็นแนวปฏิบัติด้วยการพึ่งตนเอง ทั้งนี้เพื่อการพัฒนาและแก้ไขปัญหาของชุมชนในด้านต่างๆ ทั้งด้านกายภาพและสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ สังคม อนามัย และด้านจิตใจ

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง หมายถึง ปรัชญาที่ใช้เป็นแนวทางปฏิบัติในการดำรงชีวิตของประชาชนทุกระดับ ตั้งแต่ครอบครัว ชุมชน จนถึงระดับภาครัฐ ให้ดำเนินไปในทางสายกลาง ได้แก่ ความพอประมาณ ความมีเหตุผล และมีภูมิคุ้มกัน

ชุมชนแออัด หมายถึง กลุ่มคนที่มีที่อยู่อาศัยตัวบ้านติดกันหนาแน่น ระดับมาตรฐานของสภาพด้านสิ่งแวดล้อมก่อให้เกิดอัคคีภัย

มีภาพลักษณ์ด้านที่เป็นสภาพแน่นแค้น ยากจน และมีช่องทางทำมาหากินน้อย

กรอบและขอบเขตในการติดตามประเมินผล

1. การประเมินผลใช้วิธีการแบบมีส่วนร่วม โดยมีนักวิจัยติดตามประเมินผลของมหาวิทยาลัย ศรีนครินทร์วิโรฒ ทีมนักวิชาการกองการพัฒนา ชุมชน กรุงเทพมหานคร กำหนดขอบข่ายในการ ติดตามประเมินผลโครงการในภาพรวม

2. การประเมินผลยึดการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder) ทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องกับการดำเนินงานตามโครงการ ซึ่งประกอบด้วย คณะทำงานจัดทำแผนชุมชน พึ่งตนเองฯ คณะกรรมการอำนวยการจัดทำ แผนชุมชนพึ่งตนเองฯ ระดับเขต ฝ่ายการคลัง และฝ่ายโยธาสำนักงานเขต ประธานชุมชน และสมาชิกชุมชนเป้าหมาย

3. การประเมินผลได้นำผลการดำเนินงาน ที่ผ่านมา ของโครงการแผนชุมชนพึ่งตนเองตาม แนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในระยะที่ 1 (พ.ศ. 2548-2549) ระยะที่ 2 (พ.ศ. 2550) และระยะที่ 3 (พ.ศ. 2551) สำหรับนำมาเปรียบเทียบให้เห็นผล และพัฒนาการของการดำเนินโครงการแผนชุมชน พึ่งตนเองฯ และเป็นข้อมูลสู่การจัดทำข้อเสนอแนะ ต่อการดำเนินโครงการแผนชุมชนพึ่งตนเองฯ ของกรุงเทพมหานครอย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

4. พื้นที่ในการติดตามประเมินผล ได้แก่ ชุมชนที่เข้าร่วมโครงการแผนชุมชนพึ่งตนเอง ตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ระยะที่ 4 ของกรุงเทพมหานคร จำนวนทั้งสิ้น 203 ชุมชน และชุมชนกรณีศึกษาบริบทชุมชนแออัดบุญเหลือ 2 เขตบางซื่อ กรุงเทพมหานคร เพื่อเป็นการประเมินผลที่มุ่งเน้นกระบวนการเรียนรู้ และแก้ปัญหาพร้อมกัน โดยใช้ข้อมูลในการติดตาม ประเมินผลที่สำคัญจาก 3 แหล่ง คือ

1) ข้อมูลจากการรายงานของสำนักงานเขต กรุงเทพมหานครที่ปฏิบัติงานตามโครงการ

2) ข้อมูลจากการติดตามผลภาคสนาม ปฏิบัติตามโครงการ

3) ข้อมูลการถอดบทเรียนและแนวทาง แก้ปัญหาของชุมชนจากการจัดเวทีการประชุม ปฏิบัติการเพื่อเตรียมความพร้อมคณะทำงานศึกษา รูปแบบการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนในเขตเมือง

วิธีดำเนินการวิจัย

ได้ดำเนินการตามขั้นตอนดังนี้คือ กำหนด ขอบข่ายในการติดตามประเมินผลโครงการ สร้างตัวชี้วัดความสำเร็จของโครงการสำหรับการติดตามความก้าวหน้าการดำเนินงานตามโครงการ ภายใต้กรอบแนวคิดแบบจำลองการประเมิน CIPP Model สร้างเครื่องมือเพื่อใช้เก็บรวบรวมข้อมูล ได้แก่

1) แบบสอบถามสำหรับคณะทำงานจัดทำแผน ชุมชนพึ่งตนเอง 2) แบบสอบถามสำหรับฝ่าย พัฒนาชุมชนและสวัสดิการสังคม 3) แบบสอบถาม สำหรับฝ่ายการคลัง และ 4) แบบสอบถามสำหรับ ฝ่ายโยธา ดำเนินการตรวจสอบคุณภาพของ เครื่องมือด้านความตรง (Validity) และความเที่ยง (Reliability) กำหนดกลุ่มตัวอย่างในการศึกษาครั้งนี้ จำนวน 684 คน จากกลุ่มชุมชนที่เข้าร่วมโครงการ แผนชุมชนพึ่งตนเองฯ ในระยะที่ 4 จำนวน 203 ชุมชน ประกอบด้วย 1) คณะทำงานจัดทำ แผนชุมชนพึ่งตนเองฯ ชุมชนละ 3 คน ได้แก่ ประธาน ชุมชน ตัวแทนคณะกรรมการชุมชน และตัวแทน คณะทำงานจัดทำแผนชุมชนพึ่งตนเองฯ จำนวน 609 คน 2) คณะกรรมการอำนวยการจัดทำแผน ชุมชนพึ่งตนเองฯ ระดับเขต 25 คน 3) ฝ่ายการคลัง 25 คน และ 4) ฝ่ายโยธาในพื้นที่ 50 เขต จำนวน 25 คน นอกจากนี้ยังได้ศึกษาข้อมูลเชิงคุณภาพ เพิ่มเติมเพื่อสะท้อนข้อมูลที่ครอบคลุมตามภูมิสังคม ด้วยการใช่วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง

(Purposive Sampling) จากจำนวนชุมชนแออัดทั้งหมด 69 ชุมชน ได้ชุมชนกรณีศึกษาคือ ชุมชนบุญเหลือ 2 เขตบางซื่อ กรุงเทพมหานคร อันเป็นตัวแทนในบริบทชุมชนแออัด ใช้วิธีการศึกษาโดยการสังเกต การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (In-depth Interview) และการสนทนากลุ่ม (Focus group) เป็นการตรวจสอบยืนยันความเที่ยงตรงด้านข้อมูลเพื่อให้ผลการประเมินมีความตรงและเชื่อถือได้มากที่สุด มีการจัดประชุมเชิงปฏิบัติเพื่อเตรียมความพร้อมคณะทำงานแผนชุมชนพึ่งตนเองฯ รวมทั้งศึกษารูปแบบการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนในเขตเมืองปฏิบัติการถอดบทเรียนและหาแนวทางแก้ปัญหาของชุมชนร่วมกัน โดยมีผู้เข้าร่วมประกอบด้วยตัวแทนชุมชนทั้ง ชุมชนแออัด ชุมชนเมือง ชุมชนชานเมือง ชุมชนเคหะชุมชน ชุมชนหมู่บ้านจัดสรร เจ้าหน้าที่ฝ่ายพัฒนาชุมชน สำนักงานเขต และคณะกรรมการตรวจรับพัสดุ สำนักพัฒนาสังคม กรุงเทพมหานคร

ผลการวิจัย

1. ผลการดำเนินงานในมิติของบริบททั่วไป ปัจจัยนำเข้า กระบวนการดำเนินงาน ผลผลิต ผลลัพธ์ และผลกระทบของโครงการแผนชุมชนพึ่งตนเองตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงระยะที่ 4 ของกรุงเทพมหานครโดยภาพรวม สรุปได้ดังนี้

1.1 ด้านบริบททั่วไป

1.1.1 นโยบายจากรัฐ

คณะทำงานจัดทำแผนชุมชนพึ่งตนเองฯ มีความคิดเห็นต่อนโยบายจากรัฐสนับสนุนให้ชุมชนจัดทำแผนชุมชนพึ่งตนเองฯ บรรลุวัตถุประสงค์ในระดับปานกลาง ส่วนคณะกรรมการอำนวยการจัดทำแผนชุมชนพึ่งตนเองฯ ระดับเขต ฝ่ายโยธา และฝ่ายการคลัง สำนักงานเขตมีความคิดเห็นว่าบรรลุวัตถุประสงค์ในระดับมาก โดยพบว่าทั้งนโยบายแนวทาง หลักเกณฑ์การพัฒนา

กรอบการปฏิบัติ ตอบสนองและสอดคล้องกับเป้าประสงค์ที่ 6 ของกรุงเทพมหานครคือ กรุงเทพมหานครมีวิถีชีวิตพอเพียง และประชาชนมีโอกาสทางเศรษฐกิจ

1.1.2 งบประมาณสำหรับการบริหารจัดการโครงการแผนชุมชนพึ่งตนเองฯ

คณะทำงานจัดทำแผนชุมชนพึ่งตนเองฯ คณะกรรมการอำนวยการจัดทำแผนชุมชนพึ่งตนเองฯ ระดับเขต ฝ่ายโยธาและฝ่ายการคลังสำนักงานเขต มีความคิดเห็นต่อความเหมาะสมของงบประมาณสำหรับการบริหารจัดการโครงการแผนชุมชนพึ่งตนเองฯ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก หากแยกเป็นรายด้านพบว่าความเหมาะสมต่อการจัดสรรงบประมาณในการจัดเวทีชาวบ้าน 35,000 บาทต่อชุมชน ค่าอาหารนอกเวลาทำการของเจ้าหน้าที่ 6,000 บาทต่อชุมชนอยู่ในระดับมากเช่นเดียวกัน

1.1.3 สภาพแวดล้อมที่เป็นประโยชน์และข้อจำกัดของภาครัฐ

คณะทำงานจัดทำแผนชุมชนพึ่งตนเองฯ คณะกรรมการอำนวยการจัดทำแผนชุมชนพึ่งตนเองฯ ระดับเขต ฝ่ายโยธาและฝ่ายการคลังสำนักงานเขต มีความคิดเห็นต่อสภาพแวดล้อมที่เป็นประโยชน์และข้อจำกัดของภาครัฐ อันได้แก่กฎระเบียบที่เกี่ยวข้องกับการจัดทำแผนชุมชนพึ่งตนเองฯ การปรับเปลี่ยนบุคลากรที่เกี่ยวข้องทั้งผู้บริหารระดับสูง ระดับกลาง และระดับปฏิบัติการ รวมทั้งบทบาทของกรุงเทพมหานครมีผลต่อการจัดทำแผนชุมชนพึ่งตนเองฯ อยู่ในระดับปานกลาง

1.1.4 สภาพแวดล้อมที่เป็นประโยชน์และข้อจำกัดของชุมชน

คณะทำงานจัดทำแผนชุมชนพึ่งตนเองฯ มีความคิดเห็นต่อประเภทหรือสภาพชุมชน ชนบทธรรมนิยม ประเพณี วัฒนธรรมของชุมชน ส่งผลต่อการจัดทำแผนชุมชนพึ่งตนเองฯ ในระดับปานกลาง และการเข้าร่วมกิจกรรมกับคน

ในชุมชนเครือข่าย มีผลต่อการบรรลุวัตถุประสงค์ในการจัดทำแผนชุมชนพึ่งตนเองฯ ในระดับมาก ส่วนคณะกรรมการอำนวยการจัดทำแผนชุมชนพึ่งตนเองฯ ระดับเขตมีความคิดเห็นต่อบริบทชุมชนทั้งลักษณะ โครงสร้างและวัฒนธรรมของชุมชนเมืองและชุมชนแออัดส่งผลต่อความสำเร็จอยู่ในระดับมาก

1.2 ด้านปัจจัยนำเข้า

1.2.1 บุคลากร

คณะกรรมการจัดทำแผนชุมชนพึ่งตนเองฯ มีความคิดเห็นต่อความเหมาะสมของจำนวนบุคลากรที่เกี่ยวข้องกับการจัดทำแผนชุมชนพึ่งตนเองฯ ในภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง หากแยกเป็นรายด้านพบว่า คณะกรรมการชุมชนมีความเหมาะสมและสำคัญมากที่สุด ส่วนคณะทำงานจัดทำแผนชุมชนพึ่งตนเองฯ ของชุมชนหรือผู้นำชุมชน แกนนำชุมชนมีความเหมาะสมอันดับรองลงมา

1.2.2 หลักสูตรการอบรมให้ความรู้แก่คณะทำงานจัดทำแผนชุมชนพึ่งตนเองฯ

คณะทำงานจัดทำแผนชุมชนพึ่งตนเองฯ ที่เป็นกลุ่มตัวอย่างร้อยละ 51.5 เคยเข้าร่วมอบรมหลักสูตรที่ 1 การเตรียมความพร้อมจัดทำแผนชุมชนฯ รองลงมาร้อยละ 47.1 เคยเข้าร่วมอบรมหลักสูตรที่ 2 การพัฒนาทักษะการเขียนโครงการ และร้อยละ 33.6 เคยเข้าร่วมอบรมหลักสูตรที่ 3 การเป็นวิทยากรกระบวนการ

1.2.3 หลักเกณฑ์แนวทางการพิจารณาแผนชุมชนพึ่งตนเองฯ

คณะทำงานจัดทำแผนชุมชนพึ่งตนเองฯ มีความคิดเห็นต่อหลักเกณฑ์แนวทางการพิจารณาแผนชุมชนพึ่งตนเองฯ มีความเหมาะสมโดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง โดยที่แบบฟอร์มประเมินคุณภาพแผนชุมชนพึ่งตนเองฯ มีความเหมาะสมมากที่สุด และแบบฟอร์มในการเขียนโครงการภายใต้แผนชุมชนพึ่งตนเองฯ มีความเหมาะสมรองลงมา

1.2.4 ช่องทางการให้ข้อมูล/สารสนเทศของโครงการแผนชุมชนพึ่งตนเองฯ

ทั้งบทบาทของกรุงเทพมหานคร และบทบาทของชุมชน คณะทำงานจัดทำแผนชุมชนพึ่งตนเองฯ มีความคิดเห็นต่อความเหมาะสมของช่องทางการให้ข้อมูล/สารสนเทศโดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง โดยของกรุงเทพมหานครด้านการอธิบายชี้แจงของเจ้าหน้าที่รัฐต่อชุมชนมีความเหมาะสมมากที่สุด

1.3 ด้านกระบวนการ

1.3.1 กระบวนการจัดทำแผนชุมชนพึ่งตนเองฯ ของชุมชน

คณะทำงานจัดทำแผนชุมชนพึ่งตนเองฯ มีความคิดเห็นต่อความเหมาะสมของกระบวนการจัดทำแผนชุมชนพึ่งตนเองฯ โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง โดยด้านการสำรวจข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลของชุมชนมีความเหมาะสมมากที่สุด รองลงมาเป็นด้านการจัดเวทีประชาพิจารณ์ คณะกรรมการอำนวยการจัดทำแผนชุมชนพึ่งตนเองฯ ระดับเขต มีความคิดเห็นต่อด้านการพิจารณาโครงการ/กิจกรรมกรณีงบประมาณเกิน 200,000 บาท อยู่ในระดับมาก

1.3.2 กระบวนการบริหารจัดการโครงการแผนชุมชนพึ่งตนเองฯ ของชุมชน

คณะทำงานจัดทำแผนชุมชนพึ่งตนเองฯ มีความคิดเห็นต่อความเหมาะสมของกระบวนการบริหารจัดการโครงการแผนชุมชนพึ่งตนเองฯ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยด้านแผนชุมชนพึ่งตนเองฯ ที่ได้จัดทำขึ้นตรงกับความต้องการของคนในชุมชนมีความเหมาะสมมากที่สุด

1.4 ด้านผลผลิต

1.4.1 กระบวนการเรียนรู้ของชุมชน

การศึกษาพบว่าคณะทำงานจัดทำแผนชุมชนพึ่งตนเองฯ ก่อนเข้าร่วมโครงการ

แผนชุมชนพึ่งตนเองฯ ชุมชนมีกิจกรรมหรือโครงการที่นำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในชีวิตประจำวันร้อยละ 60.6 ภายหลังเข้าร่วมโครงการแผนชุมชนพึ่งตนเองฯ ชุมชนมีการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในชีวิตประจำวันเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 71.8

1.4.2 กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน

คณะทำงานจัดทำแผนชุมชนพึ่งตนเองฯ มีความคิดเห็นต่อการมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนชุมชนพึ่งตนเองฯ ของชุมชนโดยภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับมาก โดยที่ด้านการมีส่วนร่วมในการทำงานในแผนชุมชนพึ่งตนเองฯ มีระดับความคิดเห็นมากที่สุด

1.4.3 คุณภาพแผนชุมชนพึ่งตนเอง

กรุงเทพมหานครได้กำหนดเกณฑ์ตัวชี้วัดคุณภาพแผนชุมชนพึ่งตนเองฯ 7 ตัวชี้วัด โดยต้องผ่านเกณฑ์อย่างน้อย 4 ตัวชี้วัด ซึ่งผลการศึกษาพบว่าร้อยละ 51.2 ของคณะทำงานจัดทำแผนชุมชนพึ่งตนเองฯ มีความคิดเห็นต่อเกณฑ์ตัวชี้วัดว่ามีความเหมาะสม

1.5 ด้านผลลัพธ์

1.5.1 การพัฒนาแก้ไขปัญหาของชุมชนในด้านต่าง ๆ

คณะทำงานจัดทำแผนชุมชนพึ่งตนเองฯ มีความคิดเห็นต่อโครงการที่ชุมชนได้จัดทำขึ้นภายใต้แผนชุมชนพึ่งตนเองฯ ช่วยพัฒนาแก้ไขปัญหาและส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของชุมชนทั้ง 5 ด้าน และชุมชนมีการเปลี่ยนแปลงโดยภาพรวมดีขึ้น

1.5.2 รูปแบบการพัฒนาชุมชนในเขตเมือง

คณะทำงานจัดทำแผนชุมชนพึ่งตนเองฯ มีความคิดเห็นต่อการพัฒนาชุมชนตามหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในเขต

กรุงเทพมหานครสามารถเกิดขึ้นได้และทำได้จริงอยู่ในระดับมากคือร้อยละ 86.4

นอกจากนี้คณะกรรมการอำนวยการจัดทำแผนชุมชนพึ่งตนเองฯ ได้มีความเห็นต่อผลลัพธ์จากการดำเนินโครงการแผนชุมชนพึ่งตนเองฯ ที่เป็นรูปธรรมอย่างโดดเด่น ได้แก่ สำนักงานเขตบางกอกใหญ่ ชุมชนลานโพธิ์ ดำเนินโครงการศิลปะด้านยาเสพติด เป็นต้น

1.6 ด้านผลกระทบ

1.6.1 การถอดบทเรียนแก้ปัญหาาร่วมกันของชุมชน

คณะทำงานจัดทำแผนชุมชนพึ่งตนเองฯ ร้อยละ 78 มีความคิดเห็นต่อชุมชนมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้การแก้ไขปัญหาาร่วมกันในระดับมาก ส่วนคณะกรรมการอำนวยการจัดทำแผนชุมชนพึ่งตนเองฯ มีความคิดเห็นต่อการถอดบทเรียนแก้ปัญหาาร่วมกันของชุมชนคิดเป็นร้อยละ 54.2

1.6.2 กระบวนการปรับปรุงแผนชุมชนพึ่งตนเองฯ อย่างต่อเนื่อง

คณะทำงานจัดทำแผนชุมชนพึ่งตนเองฯ มีความคิดเห็นต่อชุมชนมีการปรับปรุงแผนอย่างต่อเนื่องโดยทบทวนอย่างน้อยปีละ 1 ครั้งถึงร้อยละ 34.2 ส่วนคณะกรรมการอำนวยการจัดทำแผนชุมชนพึ่งตนเองฯ มีความคิดเห็นต่อการปรับปรุงแผนอย่างต่อเนื่องโดยทบทวนอย่างน้อยปีละ 1 ครั้ง ในระยะที่ 1 - 3 คิดเป็นร้อยละ 60

2. กระบวนการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนไปสู่การพึ่งตนเองที่เหมาะสมในบริบทชุมชนแออัดบุญเหลือ 2 เขตบางชื่อ กรุงเทพมหานครชุมชนบุญเหลือ 2 เป็นชุมชนแออัดตั้งอยู่ในซอยบุญเหลือ ถนนประชาราษฎร์ 2 แขวงบางชื่อ สำนักงานเขตบางชื่อ กรุงเทพมหานคร มีพื้นที่ประมาณ 14 ไร่ จำนวนประชากร 365 คน ประชากรแฝง 100 คน สภาพบ้านเรือนส่วนใหญ่

เป็นบ้านไม้ติดกันหนาแน่น มีระดับมาตรฐานของสภาพที่อยู่อาศัยในด้านสิ่งแวดล้อมก่อให้เกิดอึดอัด มีภาพลักษณ์ด้านที่เป็นสภาพแออัดแน่น ยากจน มีช่องทางทำมาหากินน้อย ในทางตรงข้ามภาพลักษณ์อีกด้านหนึ่งเป็นแหล่งแห่งโอกาสของคนบางกลุ่ม อาศัยความได้เปรียบด้านที่อยู่อาศัยที่เสียค่าใช้จ่ายน้อย แล้วนำไปเพิ่มพลังการผลิตและการสะสมทุนของตนเอง

ผลจากการศึกษากระบวนการขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนสู่การพึ่งตนเองของโครงการแผนชุมชนพึ่งตนเองฯ ในบริบทชุมชนแออัดบุญเหลือ 2 ตามตัวชี้วัดของโครงการพบว่า

2.1 ด้านบริบททั่วไป

2.1.1 นโยบายจากภาครัฐ

ชุมชนมองว่านโยบายจากภาครัฐเป็นประโยชน์ต่อชุมชน เพราะเป็นเรื่องจำเป็นในการพัฒนาความเป็นอยู่ของคนในชุมชน

2.1.2 งบประมาณสำหรับการบริหารจัดการโครงการฯ

ชุมชนมีความเห็นว่างบประมาณไม่เพียงพอต่อการดำเนินกิจกรรม ดังเช่น งบประมาณในการจัดเวทีชาวบ้านที่ไม่เพียงพอ อันเป็นโอกาสให้คณะกรรมการในชุมชนหาวิธีลดค่าใช้จ่ายโดยการจัดทำอาหารและประชาสัมพันธ์ รวมทั้งคณะกรรมการจัดทำแผนชุมชนฯ มีจิตอาสา รับค่าตอบแทนเพียง 60% ส่วนที่เหลืออีก 40% ร่วมสมทบเข้ากองทุนพัฒนาชุมชนบุญเหลือ 2

2.1.3 สภาพแวดล้อมที่เป็นประโยชน์และข้อจำกัดของภาครัฐ

ในด้านประโยชน์ นักพัฒนาสังคมและเจ้าหน้าที่ของสำนักงานเขตบางซื่อ ให้คำแนะนำรวมทั้งร่วมจัดทำแผนชุมชนพึ่งตนเองกับผู้นำชุมชน เพื่อให้แผนได้รับอนุมัติภายในระยะเวลาที่กำหนด

ในด้านข้อจำกัด ระเบียบปฏิบัติและข้อจำกัดของทางราชการบางประการ

มีผลต่อความคาดหวังในการได้รับอนุมัติแผนฯ ส่งผลทำให้ผู้นำชุมชนหันไปพึ่งองค์กรภายนอกแทน นอกจากนี้ยังขาดกลไกการขับเคลื่อนทั้งเชิงนโยบายและเชิงปฏิบัติการที่มีประสิทธิภาพ

2.1.4 สภาพแวดล้อมที่เป็นประโยชน์และข้อจำกัดของชุมชน

ในด้านประโยชน์ บริบทชุมชนแออัดที่มีวิถีชีวิตแบบหาเช้ากินค่ำ ไร่ที่พึ่งและที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจ จึงทำให้การยอมรับแนวคิดปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งเป็นแนวคิดที่สำคัญในการทำแผนชุมชนพึ่งตนเอง เป็นสิ่งที่น่าสนใจและได้รับการยอมรับในชุมชน

ด้านข้อจำกัด สมาชิกชุมชนมีความรู้ความเข้าใจในเรื่องปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงในระดับหนึ่งเท่านั้น ในขณะที่มีความต้องการประยุกต์ใช้ให้เข้ากับชีวิตประจำวัน

2.2 ด้านปัจจัยนำเข้า

2.2.1 บุคลากร

ศักยภาพของคณะทำงานแผนชุมชนพึ่งตนเองฯ ในระดับชุมชนอยู่ในระดับปานกลาง มีเฉพาะกลุ่มคนทำงานให้กับชุมชนเดิมๆ เท่านั้น ส่วนศักยภาพคณะทำงานแผนชุมชนพึ่งตนเองฯ ในระดับเขตอยู่ในระดับปานกลางเช่นกัน โดยเฉพาะนักพัฒนาสังคมด้วยความที่มีบทบาทหน้าที่ความรับผิดชอบ แต่มีภารกิจหลายด้าน อันส่งผลกระทบต่อความสำเร็จในการจัดทำแผนชุมชนพึ่งตนเองฯ ของชุมชนบุญเหลือ 2

2.2.2 หลักสูตรการอบรมให้ความรู้แก่คณะทำงานจัดทำแผนชุมชนพึ่งตนเองฯ

ประธานชุมชนของชุมชนบุญเหลือ 2 มีความรับผิดชอบในการเข้าร่วมอบรมทุกครั้ง และเปิดโอกาสให้สมาชิกชุมชนเข้าร่วมอบรมสลับเปลี่ยนหมุนเวียนกันไป ทั้งนี้เพื่อให้ความรู้ที่ได้รับจากการอบรมนำไปใช้ให้เป็นประโยชน์ต่อชุมชนมากที่สุด

2.2.3 หลักเกณฑ์แนวทางการพิจารณาแผนชุมชนพึ่งตนเองฯ

ชุมชนบุญเหลือ 2 ผ่านเกณฑ์การพิจารณา 6 ตัวชี้วัด จาก 7 ตัวชี้วัด ซึ่ง 1 ตัวชี้วัดที่กำลังดำเนินการคือ การแก้ไขปรับปรุงแผนชุมชนพึ่งตนเองฯ ตามคำแนะนำจากสำนักงานเขต

2.2.4 งบประมาณจัดทำโครงการภายใต้แผนชุมชนพึ่งตนเองฯ

ชุมชนบุญเหลือ 2 จัดสรรงบประมาณได้ทั้งหมด 6 โครงการ สอดคล้องกับแผนยุทธศาสตร์ใน 5 ด้าน อย่างน้อย 2 ด้าน คือ ด้านกายภาพและสิ่งแวดล้อม และด้านอนามัย โดยเสนอของบประมาณมี 1 โครงการ ได้แก่ โครงการจัดซื้อเครื่องดับเพลิง และใช้งบประมาณของชุมชนเอง 5 โครงการ ได้แก่ โครงการเพิ่มศักยภาพการป้องกันอัคคีภัยในชุมชน โครงการปรับปรุงถนนโครงการชุมชนนำอยู่คุณภาพชีวิตที่ดี โครงการชุด ลอก คู คลอง และปลูกพืชผักสวนครัว และโครงการทำความสะอาดในชุมชน

2.2.5 ช่องทางการให้ข้อมูลสารสนเทศ

ชุมชนใช้วิธีการสื่อสารแบบสองทาง (Two – Way Communication) ระหว่างผู้นำและสมาชิกชุมชน ด้วยวิธีหลากหลาย ได้แก่ เสียงตามสาย เดินประชาสัมพันธ์ ดัดป้ายประกาศ และได้รับความร่วมมือจากภาคีเครือข่ายชุมชนช่วยประชาสัมพันธ์

2.3 ด้านกระบวนการ

2.3.1 กระบวนการจัดทำแผนชุมชนพึ่งตนเองฯ ของชุมชน

ชุมชนได้ดำเนินงานตามขั้นตอน คือ 1) ประชาสัมพันธ์ชี้แจง 2) ค้นหาทีมงานและตั้งคณะกรรมการ 3) จัดทำแผนฉบับเคลื่อนที่พร้อมนัดหมาย 4) รวบรวมเก็บข้อมูลและสรุปปัญหา 5) จัดเวทียกร่างแผน 1 ครั้ง โดยร่วมคิด เสนอและสรุปโครงการ 6) จัดเวที

ประชาพิจารณ์รับรองแผนฯ และ 7) ดำเนินการจัดทำรูปเล่มแผนชุมชนฯ ตามแบบฟอร์มที่กรุงเทพมหานครได้กำหนด

2.3.2 กระบวนการบริหารจัดการโครงการแผนชุมชนพึ่งตนเองฯ ของชุมชน

คณะทำงานแผนชุมชนพึ่งตนเองฯ ชุมชนบุญเหลือ 2 มีความคิดเห็นต่อขั้นตอนกระบวนการเสนอและพิจารณาแผนชุมชนพึ่งตนเองฯ มีหลายขั้นตอนและใช้ระยะเวลาในการพิจารณานานเกินไป

2.4 ด้านผลผลิต

2.4.1 การเรียนรู้ของชุมชน

ชุมชนมีกิจกรรมก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ในชุมชนทั้งหมด 5 ขั้นตอน โดยเริ่มจาก “รวมคน ร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมสรุปบทเรียน และร่วมรับผลกิจกรรม” นอกจากนี้ยังมี ความพยายามจะนำหลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มาประยุกต์ใช้ให้เข้ากับชุมชนของตนถึงแม้จะเพียงเล็กน้อยก็ตาม

2.4.2 การมีส่วนร่วมของชุมชน กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดทำแผนอยู่ในระดับน้อย ทั้งนี้คณะกรรมการยังถือว่าเป็นหน้าที่ของประธานชุมชน และลักษณะความเป็นผู้นำของประธานชุมชนที่เป็นแบบผู้นำเดี่ยว ที่อาสา รับทำเองอยู่เสมอ

2.4.3 คุณภาพแผนชุมชนพึ่งตนเองฯ แผนชุมชนพึ่งตนเองฯ ของชุมชนบุญเหลือ 2 มีจำนวน 6 โครงการ ซึ่งสอดคล้องกับตัวชี้วัด 6 ใน 7 และเข้าเกณฑ์ 2 ใน 5 ของการบริหารงานพัฒนาชุมชนของกรุงเทพมหานคร

2.5 ด้านผลลัพธ์

2.5.1 การพัฒนาแก้ไขปัญหาของชุมชนที่เกิดจากการเข้าร่วมโครงการแผนชุมชนพึ่งตนเองฯ

ชุมชนให้ความสำคัญกับการมีโอกาสได้ร่วมกันจัดเวทีประชาพิจารณ์ การเรียงลำดับความสำคัญของปัญหา และแนวทางการแก้ปัญหา จนเกิดโครงการพัฒนาเพื่อแก้ไขปัญหาชุมชน อันได้แก่ โครงการจัดซื้อเครื่องดับเพลิง เพื่อแก้ไขปัญหาสภาพชุมชนแออัดที่มีบ้านไม่อยู่ติดกันอันก่อให้เกิดอัคคีภัยได้ง่าย

2.5.2 รูปแบบการพัฒนาชุมชนในเขตเมือง

ชุมชนบุญเหลือ 2 มีรูปแบบการพัฒนาเป็นแบบเฉพาะคือ การพัฒนาที่ต้องอาศัยกลุ่มคนในชุมชนฐานะเป็นเจ้าของที่ดินและแบ่งพื้นที่ดินเป็นห้องพักให้ผู้อพยพย้ายถิ่นเช่าอยู่อาศัย อันถือว่าเป็นกลุ่มที่มีพลังขับเคลื่อนการพัฒนาในบริบทชุมชนแออัดได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ด้วยบริบทที่สมาชิกมีสภาวะของความไม่มั่นคงในการดำรงชีวิต การได้รับโอกาสให้มีความมั่นคงปลอดภัยในชีวิตจึงเป็นประเด็นเข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนา

2.6 ด้านผลกระทบ

ชุมชนบุญเหลือ 2 ได้ดำเนินการจัดทำแผนชุมชนพึ่งตนเองฯ ในช่วงของการทำรูปเล่มด้วยความเข้าใจว่าเป็นหน้าที่ของสำนักงานเขต และได้ดำเนินการบางโครงการโดยใช้งบประมาณของชุมชนเองไปบ้างแล้ว ทั้งนี้หากแผนชุมชนพึ่งตนเองฯ ได้รับการอนุมัติคาดว่าจะคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนจะดีขึ้นอย่างแน่นอน นอกจากนี้ยังพบว่า การเปิดเวทีให้ตัวแทนชุมชนแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับคณะทำงานจัดทำแผนชุมชนในบริบทชุมชนอื่นๆ ที่แตกต่างกัน ส่งผลให้เกิดความเข้าใจนำไปสู่การแก้ไขปรับปรุงแผนให้มีความชัดเจนถูกต้องมากยิ่งขึ้น

3. ปัญหาอุปสรรคและข้อเสนอแนะต่อแนวทางในการดำเนินงานโครงการแผนชุมชนพึ่งตนเองตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของกรุงเทพมหานคร

3.1 กลุ่มชุมชนที่เข้าร่วมโครงการ ได้แก่ คณะทำงานจัดทำแผนชุมชนพึ่งตนเอง คณะกรรมการอำนวยการจัดทำแผนชุมชนพึ่งตนเอง ฝ่ายการคลังและฝ่ายโยธา สำนักงานเขตมีความคิดเห็นดังนี้

ปัญหาและอุปสรรค ความเร่งด่วนของโครงการทำให้เวลาในการเตรียมการจำกัด การระดมทุกภัยปี พ.ศ. 2554 ทำให้การดำเนินโครงการล่าช้าและไม่ต่อเนื่อง

ข้อเสนอแนะ สร้างความศรัทธาและความเชื่อมั่นต่อการดำเนินโครงการแผนชุมชนพึ่งตนเองของชุมชน เนื่องจากความล่าช้าและไม่ชัดเจนของการดำเนินโครงการ การสั่งสมของปัญหาที่ไม่ได้รับการแก้ไขอย่างเป็นรูปธรรม

3.2 กลุ่มชุมชนกรณีศึกษา ชุมชนบุญเหลือ 2 เขตบางซื่อ กรุงเทพมหานคร

ปัญหาและอุปสรรค ความเข้าใจไม่ตรงกันระหว่างสำนักงานเขตและคณะทำงานจัดทำแผนชุมชนพึ่งตนเอง ในเรื่องของการจัดทำรูปเล่มแผนชุมชนตามแบบฟอร์มที่กำหนด ทั้งนี้ชุมชนเข้าใจว่าเป็นหน้าที่ของสำนักงานเขตที่จะต้องดำเนินการจัดทำให้ นอกจากนี้ผู้นำชุมชนที่มีภารกิจทั้งภายในและภายนอกชุมชนทำให้ไม่มีเวลาในการติดตามกระบวนการทำงานเกี่ยวกับแผนชุมชนพึ่งตนเอง

ข้อเสนอแนะ ควรมีหน่วยงานองค์กรพี่เลี้ยงในการให้คำปรึกษา ช่วยเหลือ ให้คำแนะนำประสานงานระหว่างชุมชนกับกรุงเทพมหานครเกี่ยวกับแผนชุมชนพึ่งตนเองฯ อย่างต่อเนื่อง

สรุปและอภิปรายผล

ผลจากการศึกษาครั้งนี้ ทำให้ทราบถึงผลการดำเนินงานของโครงการแผนชุมชนพึ่งตนเองฯ ตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามตัวชี้วัด ได้แก่ ด้านบริบททั่วไป ปัจจัยนำเข้า กระบวนการดำเนินงาน ผลผลิต ผลลัพธ์ และผลกระทบ รวมทั้งกระบวนการ

ขับเคลื่อนการพัฒนาชุมชนไปสู่การพึ่งตนเองที่เหมาะสมในบริบทชุมชนแออัดของกรุงเทพมหานครและทราบบัญญา อุปสรรค ข้อเสนอแนะการดำเนินงานผู้วิจัยขอเสนอและอภิปรายผลให้เห็นประเด็นสำคัญของแต่ละด้านดังต่อไปนี้

คณะทำงานและคณะอำนวยการจัดทำแผนชุมชนพึ่งตนเองฯ ได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนาชุมชนแบบองค์รวม มีการจัดทำแผนชุมชนด้วยการบูรณาการทุกด้าน โครงการที่เกิดขึ้นจากแผนชุมชนส่วนใหญ่จัดอยู่ในด้านสังคมตลอดจนด้านกายภาพและสิ่งแวดล้อม ผลจากการประเมินผลโครงการในด้านบริบททั่วไปพบว่าคณะทำงานจัดทำแผนมีความคิดเห็นต่อด้านนโยบายจากรัฐที่สนับสนุนให้ชุมชนจัดทำแผนชุมชนพึ่งตนเองบรรลุวัตถุประสงค์ในระดับปานกลางซึ่งได้สอดคล้องกับวรลักษณ์ โรจน์ธำรง [1] ได้ทำการประเมินโครงการแผนชุมชนพึ่งตนเองตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง กรณีศึกษาชุมชนศาลเจ้าพ่อจ้อย เขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานครพบว่าการประเมินด้านบริบทอยู่ในระดับปานกลางเช่นเดียวกัน ทั้งนี้อาจมีผลมาจากโครงการแผนชุมชนพึ่งตนเองตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงมีที่มาจากนโยบายเร่งด่วนของกรุงเทพมหานครทำให้การดำเนินงานมีความรีบเร่ง ระยะเวลาถูกเร่งรัดให้ส่งโครงการโดยเร็ว เพื่อใช้งบประมาณ นอกจากนี้คณะอำนวยการจัดทำแผนมีความเห็นวาทังนโยบาย แนวทาง หลักเกณฑ์การพัฒนากรอบการปฏิบัติตอบสนองและสอดคล้องกับเป้าประสงค์ที่ 6 คือ กรุงเทพมหานครมีวิถีชีวิตพอเพียงและประชาชนมีโอกาสทางเศรษฐกิจ รวมทั้งด้านสภาพแวดล้อมที่เป็นประโยชน์และข้อจำกัดของชุมชนอันมีโครงสร้างและวัฒนธรรมของชุมชนเมืองบริบทชุมชนแออัดส่งผลต่อความสำเร็จของโครงการ ทั้งนี้ด้วยเหตุผลที่ สมพงษ์ พัดปุย [2] ได้กล่าวว่าด้วยสภาวะของชุมชนแออัดที่มีความไม่มั่นคงในการดำรงชีวิตมีวิถีชีวิตแบบหาเช้ากินค่ำ

ให้ความสำคัญกับการประกอบอาชีพเพื่อความอยู่รอดประกอบกับ วิษณุ บุญมาร์ตัน [3] กล่าวว่า การสร้างการยอมรับ และทัศนคติที่ดีที่มีต่อชุมชนแออัดเป็นสิ่งสำคัญ เพราะจะช่วยให้คนในชุมชนแออัดมีความรู้สึกเป็นหนึ่งเดียวกันกับสังคมลดความรู้สึกต่ำต้อยและการแยกตัวออกจากสังคม การสร้างความหมายในแง่มุมที่ดีเพิ่มเติมให้แก่ชุมชนแออัดนอกเหนือจากนิยามความหมายที่ผู้มีอำนาจได้กำหนดขึ้นมาจะทำให้คนในชุมชนแออัดรู้สึกว่าตนเองมีศักดิ์ศรีเพิ่มขึ้น มีทัศนคติที่ดีต่อตนเอง สามารถที่จะวาดฝันพัฒนาสภาพความเป็นอยู่และวิถีชีวิตของตนให้เป็นสภาพของการใช้ชีวิตเพียงอยู่ไปวันๆ โดยการดำรงชีพที่ไม่มั่นคงหรือเป็นภัยต่อสังคม

ส่วนการประเมินผลโครงการในด้านปัจจัยนำเข้าพบว่า คณะทำงานจัดทำแผนเห็นว่างค์ประกอบต่างๆ ที่ก่อให้เกิดความสำเร็จในการจัดทำแผนชุมชนพึ่งตนเองฯ นั้นประกอบไปด้วยด้านความเหมาะสมของบุคลากรอันได้แก่คณะกรรมการชุมชน ผู้นำชุมชน ซึ่งระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับปานกลาง ทั้งนี้สอดคล้องกับวรลักษณ์ โรจน์ธำรง [1] ได้ขอค้นพบในการประเมินอยู่ในระดับปานกลางเช่นเดียวกัน ด้วยเหตุผลคณะ กรรมการชุมชนและผู้นำชุมชนมีบทบาทให้การเป็นผู้ประสานระหว่างชุมชนกับสำนักงานเขตเกี่ยวกับการพัฒนาชุมชนต่างๆ จึงเป็นบุคคลที่มีส่วนผลักดันให้แผนชุมชนได้ขับเคลื่อนไปสู่เป้าหมาย

สำหรับการประเมินผลด้านกระบวนการคณะทำงานจัดทำแผนมีความคิดเห็นต่อความเหมาะสมของกระบวนการจัดทำแผนโดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ทั้งนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของอินทริาเจียรสุพัฒน์ [4] ที่ได้ศึกษาเรื่องกระบวนการขับเคลื่อนการจัดทำแผนชุมชนพึ่งตนเองภายใต้แนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง : กรณีศึกษาเขตพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบลจังหวัดปทุมธานีพบว่ากระบวนการขับเคลื่อนการจัดทำแผนได้

ดำเนินการตามกระบวนการอยู่ในระดับปานกลาง เช่นเดียวกัน นอกจากนี้แผนชุมชนที่ได้จัดทำขึ้นนั้น ยังตรงกับความต้องการของคนในชุมชนอยู่ในระดับมากที่สุด โดยเฉพาะในบริบทชุมชนแออัดบุญเหลือ 2 ได้ดำเนินการตามขั้นตอนของกรุงเทพมหานคร ในเกณฑ์ข้อที่ 1 ในการใช้ข้อมูลพื้นฐานของชุมชน มาวิเคราะห์และจัดทำแผนชุมชน

ในการประเมินผลด้านผลผลิต คณะทำงาน จัดทำแผนได้ให้ความสำคัญกับกระบวนการมีส่วนร่วม ของชุมชนในการจัดทำแผนชุมชนพึ่งตนเองฯ ทั้งโดยภาพรวมและรายด้านอยู่ในระดับมาก แต่ทั้งนี้ ในบริบทชุมชนบุญเหลือ 2 กลับพบว่ากระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดทำแผนอยู่ในระดับ น้อย ทั้งนี้ด้วยเหตุผลที่อินทิดา เจียรระสุพัฒนา [4] ได้ค้นพบถึงปัจจัยที่มีผลต่อการจัดทำแผนชุมชน พึ่งตนเองฯ ซึ่งพบว่า ความร่วมมือของคนในชุมชน สภาพเศรษฐกิจที่ต้องทำมาหากินต่างคนต่างอยู่ ทำให้การมีส่วนร่วมในการจัดทำแผนมีค่อนข้างน้อย

ขณะที่การประเมินผลด้านผลลัพธ์ ทำให้ ทราบถึงรูปแบบของการพัฒนากรุงเทพมหานคร ในบริบทชุมชนแออัดที่ต้องให้ความสำคัญกับกลุ่ม ของคนในชุมชนฐานะที่เป็นเจ้าของที่ดินให้เช่าที่ อาศัยอยู่มาเป็นระยะเวลาอันยาวนาน ซึ่งถือว่าเป็นกลุ่มที่มีพลังขับเคลื่อนการพัฒนาได้เป็นอย่างดี ดังที่ลีลาภรณ์ บัวสาย [5] ที่กล่าวว่าทิศทาง และแนวทางที่เป็นทางเลือกสำหรับการสร้างความ เป็นเจ้าของงานพัฒนาชุมชนคือ การเปิดโอกาส ให้คนในท้องถิ่นซึ่งจะต้องเป็นผู้รับผลจากการพัฒนา ได้แสดงศักยภาพและพลังออกมานั้นจะทำให้การพัฒนา เกิดจากกระบวนการสร้างพลังและเติบโตจากภายใน คนในท้องถิ่นจะเป็น “เจ้าของ” งานพัฒนามากขึ้น ตั้งแต่ริเริ่มลงมือทำไปจนถึงติดตามผลและปรับปรุง แก้ไข ซึ่งจะมีผลให้การพัฒนาเกิดความยั่งยืน และเป็นประโยชน์กับคนในท้องถิ่น

ประการสุดท้ายในการประเมินผล ด้านผลกระทบ คณะทำงานจัดทำแผนชุมชนพึ่งตนเองฯ ส่วนใหญ่มีความคิดเห็นต่อชุมชนมีการแลกเปลี่ยน

เรียนรู้การแก้ไขปัญหาพร้อมกันอยู่ในระดับมาก และโครงการแผนชุมชนพึ่งตนเองฯ ทำให้เกิด การพัฒนาของชุมชนตามหลักเกณฑ์การพัฒนา ของกรุงเทพมหานครทั้ง 5 ด้านโดยด้านกายภาพ และสิ่งแวดล้อมได้มีโครงการพัฒนาที่ชุมชนได้จัดทำขึ้นมีจำนวนมากที่สุด ทั้งนี้ได้สอดคล้องกับโกวิทย์ พวงงาม [6] ได้กล่าวถึงการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการมองเห็นโอกาสในการพัฒนานั้นคือ การให้ โอกาสประชาชนเป็นฝ่ายตัดสินใจกำหนดปัญหา ความต้องการของตนเอง มีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับปัญหาพร้อมกันอย่างแท้จริงเป็นการเสริมพลัง อำนาจ (Empowerment) ให้แก่ประชาชน กลุ่ม องค์กร ให้สามารถระดมขีดความสามารถในการจัดการ ทรัพยากร การตัดสินใจและความคุ้มค่ากิจกรรม ต่างๆ ได้ด้วยตนเองทำให้มีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ในส่วนของกระบวนการขับเคลื่อนแผนชุมชนบุญ เหลือ 2 ได้ดำเนินการจัดทำแผนชุมชนพึ่งตนเองฯ ในช่วงของการทำรูปเล่มและได้ดำเนินการบางโครงการ โดยใช้งบประมาณและทรัพยากรของชุมชนเอง ไปบ้างแล้ว ทั้งนี้หากแผนชุมชนพึ่งตนเองฯ ได้รับการอนุมัติคาดว่าคุณภาพชีวิตของคนในชุมชน จะดีขึ้นอย่างแน่นอน ซึ่งสอดคล้องกับสัญญา สัญญาวิวัฒน์ [7] ที่สรุปจากตัวแบบการพัฒนา ของสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาในหลักการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนอย่างยั่งยืน เกี่ยวกับการใช้ ทรัพยากรควรใช้ทรัพยากรในท้องถิ่นเพราะเป็น สิ่งใกล้ตัวทำให้ชาวบ้านเกิดการพึ่งตนเองและสามารถ วางแผนการใช้ทรัพยากรได้พอดี

ข้อเสนอแนะ

ผลการวิจัยดังกล่าว ผู้วิจัยเห็นควรเสนอแนะ ดังต่อไปนี้

1. ระดับนโยบาย

1.1 ปรับเปลี่ยนการกำหนดหรือ การวางนโยบายโครงการแผนชุมชนพึ่งตนเอง ตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ดังนี้

1.1.1 การกำหนดให้เป็นแผนปฏิบัติการประจำปีของสำนักเขต (พันธกิจหลักของสำนักงานเขต) ที่นักพัฒนาและฝ่ายต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ต้องติดตามขับเคลื่อนชุมชนอย่างใกล้ชิด เพื่อให้ได้แผนชุมชนของตนเองฯ มีคุณภาพและเกิดกระบวนการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง

1.1.2 การมุ่งผลประโยชน์ที่จะได้รับคือ การเกิดกระบวนการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนมากกว่ามุ่งผลประโยชน์ที่จะได้รับในลักษณะการทำงานโครงการทั่วไป ที่ทำตามกำหนดเวลา

2. ระดับปฏิบัติการ

2.1 สร้างทัศนคติเชิงบวกให้แก่เจ้าหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติงาน/ติดต่อกับคณะกรรมการชุมชนโดยตรงซึ่งเป็นผู้เสียสละเข้ามาเป็นตัวกลางระหว่างรัฐและประชาชน เพื่อให้เกิดการดำเนินงานที่ราบรื่น

2.2 พัฒนาบุคลากรที่เกี่ยวข้องทั้งในระดับเขต กลุ่มเขต และกรุงเทพมหานคร

เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจวิถีปฏิบัติตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในหน่วยงานที่ประสบความสำเร็จ

2.3 ควรมีหน่วยงานที่ทำหน้าที่จัดทำระบบบริหารฐานข้อมูลแผนชุมชนพึ่งตนเองฯ กรุงเทพมหานคร ซึ่งทำหน้าที่ช่วยส่งเสริม ให้คำปรึกษา ถ่ายทอดบทเรียนความสำเร็จ

3. ระดับชุมชน

3.1 ผู้นำชุมชนและแกนนำชุมชนเป็นปัจจัยสำคัญต่อการขับเคลื่อนแผนชุมชนพึ่งตนเองฯ ควรเป็นผู้มีความเสียสละ มีภาวะความเป็นผู้นำสูง และมีทักษะในกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน

3.2 การเปิดโอกาสให้เยาวชน สตรี ผู้พิการ และผู้สูงอายุ เข้ามามีส่วนร่วมเป็นคณะกรรมการในการจัดทำแผนชุมชน ซึ่งจะทำให้เกิดพลังขับเคลื่อนชุมชน

เอกสารอ้างอิง

- [1] วรลักษณ์ โรจน์ธำรง. (2553). การประเมินโครงการแผนชุมชนพึ่งตนเองตามแนวปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง กรณีศึกษา ชุมชนศาลเจ้าพ่อจ้อย เขตตลิ่งชัน กรุงเทพมหานคร. วิทยานิพนธ์ รม.ม. (นโยบายสาธารณะ). กรุงเทพฯ: บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา.
- [2] สมพงษ์ พัดปูย. (2527). สภาพสิทธิของสลัม : มองจากแง่เศรษฐกิจสังคมและการพัฒนา. กรุงเทพฯ: ศูนย์หนังสือมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- [3] วิษณุ บุญมาร์ตน์. (2548, มิถุนายน). ทวิลักษณ์ชุมชนแออัดขอยเสียใหญ่อุทิศ กรุงเทพฯ. หนังสือพิมพ์โลกวันนี้. สืบค้นเมื่อ 26 ธันวาคม 2555, จาก <http://www.wiszano.com>
- [4] อินทิตรา เจียรระสุพัฒน์. (2552). กระบวนการขับเคลื่อนการจัดทำแผนชุมชนพึ่งตนเองภายใต้แนวปรัชญาเศรษฐกิจแบบพอเพียง : กรณีศึกษาเขตพื้นที่องค์การบริหารส่วนตำบล จังหวัดปทุมธานี. รายงานการศึกษาอิสระ รม.ม.(การปกครองท้องถิ่น) วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- [5] สีสลาภรณ์ บัวสาย. (2547). พลังท้องถิ่น : บทสังเคราะห์งานวิจัยในชุมชน. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- [6] โกวิทย์ พวงงาม. (2553). การจัดการตนเองของชุมชนและท้องถิ่น. กรุงเทพฯ: บทพิเคราะห์พิมพ์.
- [7] สัจญญา สัจญญาวิวัฒน์. (2540). ทฤษฎีและกลยุทธ์การพัฒนาสังคม. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.